

SCHAMPPALEN IN HET STRAATBEELD VAN GERAARDSBERGEN'

Philippe HAEGEMAN

Net als roepstenen¹, voetschrapers² en empêche-pipi's³, zijn schamppalen onopvallende bouwkundige relictten die stilaan uit het straatbeeld verdwijnen.

Functie

Een schamppaal of schampsteen, is een paal of steen die, ter bescherming, aan een hoek van een smalle straat, doorgang of inrijpoort geplaatst wordt. Door het schuin plaatsen van de steen, of door zijn conische vorm glijdt het karrewiel van de muur weg en wordt schade door de uitstekende wielas vermeden. De stenen werden ook 'lomperiken' genoemd. Ongetwijfeld verwijzend naar onhandige rijtuigbestuurders die er niet in slaagden hun kar op het juiste spoor te houden. Eerst werd bijna uitsluitend hardsteen gebruikt. Dit kon zowel een

onafgewerkte ruwe steen zijn die schuin geplaatst werd of een ronde of veelhoekige paal die diep in de grond verankerd zat. Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw verschijnen ook sierlijke, of louter functionele metalen varianten.

Bewaarde schamppalen in de stadskern

Onze aandacht gaat natuurlijk in de eerste plaats naar de steegjes in de bovenstad. Aan het Visstraatje bijvoorbeeld, staat langs de kant van de Markt, nog één schamppaal. (Afb. 1) Ongetwijfeld zal er wel een tweede bestaan hebben

tegen de andere hoek. Maar die werd waarschijnlijk verwijderd om de doorgang voor auto's mogelijk te maken. De aanwezige paal werd ook al wat verplaatst om dezelfde reden, maar is gelukkig toch bewaard gebleven.

Beneden het Brandstraatje, aan de Molenstraat, staat er nog een vergelijkbaar exemplaar. Hier lijkt het wel dat hij mag blijven staan om de achterliggende regenpijp en schakelkasten te beschermen. (Afb. 2)

Een bijzondere restant vinden we bij de ingang van het Duivenstraatje aan de Markt; een

1. J. DE RO, *Orale berichtgeving in Geraardsbergen*, in *Gerardimontium*, 2016, nr. 266, p. 9-16.

2. PH. HAEGEMAN, *Voetschrapers in het straatbeeld van Geraardsbergen*, in *Gerardimontium*, 2014, nr. 254, p. 28-31.

3. J. DE RO, *Empêche-pipi's in het straatbeeld van Geraardsbergen*, in *Gerardimontium*, 2014, nr. 256, p. 32-35.

ronde paal met conische top, diep verzonken en net voorbij de hoek. Kwam hij in die positie terecht na heraanleg van de straatstenen? (Afb. 3) Op een oude foto zien we dat er in het straatje meerdere schampstenen aanwezig waren om de hobbende karren over de kasseien te loodsen. (Afb. 4)

Verder zien we in de bovenstad alleen nog aan de steekboogpoort van het classicistische Lombardenhuis in de Vredestraat, twee schuin oplopende arduinen schampstenen.

Vanaf de negentiende eeuw

In de benedenstad bleef er één achthoekige paal met afgeronde top bewaard aan de voormalige inrit van het Onze-Lieve-Vrouwhospitaal in de Gasthuisstraat. Deze kreeg hier een tweede leven met het beschermen van een parkeerautomaat... (Afb. 5) Aan een ingangspoort van de neogotische gevel in de Kattestraat, steunt de zandstenen korfboog op twee hardstenen schampstenen. (Afb. 6)

Bij veel burgerhuizen in het stadscentrum werden schampstenen mooi geïntegreerd in de architectuur van het gebouw. Meestal laat negentiende-eeuwse of vroeg twintigste-eeuwse woningen met inrijpoort voor een rijtuig. In de Lessensestraat werd bij twee herenwoningen, nrs. 62 en 66, de kegelvormige schampstenen ingewerkt in de arduinen plint. Ook aan een modernistische woning in de Adamstraat, nr. 17, beschermen strak vormgegeven kegelvormige schamppalen de inrit. Aan de poort van huisnummer 6 in de Grotestraat, staan een paar conische arduinen schampstenen los van de poortomlijsting. (Afb. 7)

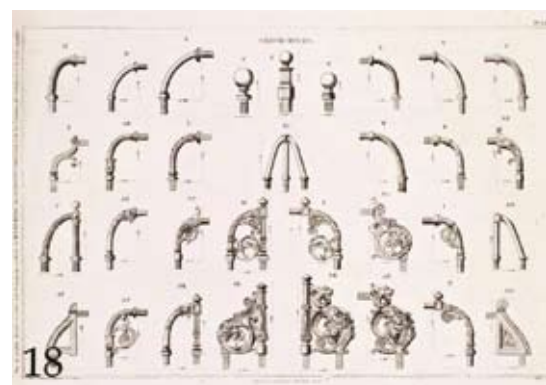
Rechtopstaande stenen vinden we terug aan de gevels van het huidige stadsmuseum in de Collegestraat, nr. 26 en aan de woningen, nrs. 194 en 104 in de Gentsestraat. (Afb. 8) Ook aan de overzijde bij huisnummer 55 doen twee schampstenen dienst en nog verderop in de straat zijn er te zien aan woning nummer 125, ingewerkt in de arduinen plint, en aan een open inrit ter hoogte van huisnummer 222; twee kleine ruwe stenen.

Bij Isidore De Vos, *'Expéditeur et louageur'*, in de Kattestraat nr. 70, zullen de schamppalen aan de inrijpoort van zijn koetsenhuis vaak dienst gedaan hebben bij het binnenrijden van zijn rijtuigen. Op een oude foto (Afb. 9) zie je ze nog net gedeeltelijk in beeld onder de koets, en onder de romp van het paard. De beide werden bewaard en verwerkt in de nieuwbouw op dezelfde plaats. (Afb. 10) In dezelfde straat, bij huisnummers 23 en 24, zijn de poorten vandaag ook nog geflankeerd door schampstenen. (Afb. 11 en 12)

Twee ruw gekapte stenen houden nog de wacht in de Warande, aan de inrit van de vroegere luciferfabriek van Byl-Campen. (Afb. 13)

Op openbaar terrein

Toen stonden er, niet alleen op de straathoeken, maar ook aan de beide bruggen over de Dender en bij de spoorwegovergangen grote stenen exemplaren. We kennen ze alleen nog van op oude prentkaarten. (Afb. 14 en 15) Vandaag zien we wel nog klassieke schampstenen, kwartrond getailleerd, bij de spoorwegviaducten in de Schillebeekstraat en de Gaverstraat. Bij die laatste werden ze opzij geplaatst om het verkeer vlotter door te laten, en hebben

ze dus geen functie meer. (Afb. 16 en 17)

Ook in metaal

Naast de hardstenen schamppalen werd later ook gebruik gemaakt van gietijzeren varianten. De Parijse fabrikant 'Durenne' publiceert in 1868 een catalogus met meerdere uitvoeringen. (Afb. 18)

Een mooi voorbeeld, met een floraal geïnspireerde vormgeving, zien we aan de toegangspoort van de woning van notaris D'Haenens in de Collegestraat, 24 (Afb. 19). In de Gentsestraat, naast woning nr. 97, is er ook een decoratief stel bewaard gebleven. Ondanks dat de poort en de dorpel in een recent verleden vernieuwd werden, koos de eigenaar voor het behoud van deze sierlijke exemplaren. (Afb. 20)

De metalen varianten met een uitsluitend functioneel karakter, en dus met geen enkele decoratieve meerwaarde, moeten we zoeken aan fabriekstoegangen.

Aan de toegangspoort naar de inmiddels gesloopte lucifersfabriek 'La Suédoise' in de Boelareststraat, werden twee eenvoudig gebogen ronde staven verankerd om de kolommen te beschermen. Vandaag is deze aan de rechterkolom nog aanwezig. (Afb. 21)

Nog dagelijks doen twee massief ijzeren bollen, ongeveer 60 cm diameter, dienst aan de inrijpoort van de voormalige 'Union Allumettière' in de Gaverstraat, vandaag het bedrijventerrein 'Unalpark'. Ze liggen los op een in de grond verankerde metalen as, aan beide zijden van de nog oorspronkelijke,

toegangspoort. De meedraaiende kolossen dwingen de grote wielen van de vrachtwagens in het juiste spoor. Met de huidige kaalslag op deze site zullen deze waarschijnlijk ook bij het schroot belanden.

Nabeschouwing

Net als de in dit tijdschrift eerder beschreven bouwrelicten, waarvan er al verdwenen zijn sinds de publicatie van de artikels, komen schamppalen *an sich* niet in aanmerking voor bescherming. Alleen als ze deel uitmaken van een beschermd gebouw, of er tegen aanleunen, en opgenomen zijn in de omschrijving, blijven ze gespaard van een roemloos einde als sierstuk op een particuliere oprit. In de inventaris Onroerend Erfgoed werden er voor Geraardsbergen geen schamppalen opgenomen...

Philippe HAEGEMAN
philman@skynet.be